

219, 46 арк. 6. Вільна Україна. – 6 травня 1990. 7. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України, ф. 4648, оп. 7, спр. 542, 205 арк. 8. Дані Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР // Людина і світ. – 1990. – № 12. – С. 25. 9. Дані Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР // Людина і світ. – 1991. – № 5. – С. 41. 10. Стоцький Я. Релігійна ситуація в Україні: проблеми і тенденції розвитку (1988–1998 рр.) / Я. Стоцький. – Тернопіль: Астон, 1999. – 120 с. 11. Україна релігійна. Стан релігійного життя України. – Українське релігієзнавство. – 2008. – № 46. – 436 с. 12. У Тернопільській крайовій Раді Руху // Тернове поле. – 1990. – січень. – № 1. – С. 2. 13. Собор Греко-Католицької Церкви // Віра батьків. – 1990. – № 2. – С. 1. 14. Зустріч об'єднаної єрархії УКЦ в Римі // Визвольний шлях. – 1990. – № 9. – С. 1112–1114.

Ярослав Стоцький

ДИАХРОНИЯ ВОЗРОЖДЕНИЯ ПРИХОДОВ УГКЦ В ЗАПАДНЫХ ОБЛАСТЯХ УКРАИНЫ (1989–1991 ГГ.) (НА ПРИМЕРЕ ТЕРНОПОЛЬЩИНЫ)

В статье исследовано причины, ход и следствия восстановления приходов Украинской греко-католической церкви с декабря 1989 г. – по декабрь 1991 г. духовенством подпольной церкви и священниками Русской Православной церкви, раскрыто конфессиональные трансформации духовенства и их религиозных общин в западных областях Украины вообще и, в частности, детально в Тернопольской области.

Ключевые слова: трансформация, религиозная община, приход, духовенство, подполье.

Yaroslav Stockyi

OF UGCC PARISHES REVIVAL IN WESTERN REGIONS OF UKRAINE (1989–1991) (THROUGH THE EXAMPLE OF TERNOPIL REGION)

The article investigates reasons, course and consequences of Ukrainian Greek Catholic Church parishes re-establishment conducted by the clergy of underground UGCC and Russian Orthodox Church from December 1989 to December 1991, reveals confessional transformations of clergy and religious communities of ROC and UGCC in western regions of Ukraine in general, and more thoroughly within Ternopil region in particular.

Key words: transformation, religious community, parish, clergy, underground.

УДК:272 (477)

Олена Ворон

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БОГОСЛОВСЬКИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена аналізу та виявленню особливостей навчального процесу в українських римо-католицьких духовних семінаріях та теологічних інститутах, а також у тих навчальних закладах, що надають початкову богословську освіту. Зокрема, розкрито специфіку формаційного навчання Вищих духовних семінарій, розглянуто основні напрями роботи Інститутів релігійних наук, де готують богословів та світських магістрів теології, висвітлено діяльність спеціалізованих шкіл.

Ключові слова: Римо-католицька церква, професійна богословська освіта, Вища духовна семінарія, Інститут релігійних наук, заклади початкової релігійної освіти.

Суспільні зміни, що відбулися в Україні із здобуттям державної незалежності створили якісно нове підґрунтя для розвитку релігійного життя у країні. Найголовнішим завданням Римо-католицької церкви (далі – РКЦ) стало відродження її структурних одиниць, що забезпечило б у подальшому належну роботу всього церковного організму. Особлива увага зосереджувалась на відновленні діяльності закладів професійної релігійної освіти, адже нові можливості водночас породили проблему забезпечення римо-католицьких парафій професійними кадрами, передусім священнослужителями.

Метою дослідження є здійснення комплексного аналізу роботи професійних закладів освіти РКЦ в Україні. Зокрема, з'ясування особливостей навчального процесу не лише вищих освітніх закладах церкви, але й тих, що надають початкову богословську освіту, готуючи мирян-католиків для роботи у парафіях.

Ідентифікуючи ступінь вивчення означеної теми слід зауважити, що наразі проблема професійної релігійної освіти РКЦ не знайшла достатнього розв'язання у релігієзнавчій та історичній науці. Більшість наукових розвідок ґрунтуються на вивченні професійної освіти РКЦ в

Україні у загальному християнському контексті. Натомість багатий фактографічний матеріал із теми нашого наукового дослідження міститься в опрацьованих матеріалах церковної періодики [1; 2; 3; 4; 5] та римо-католицьких ресурсах мережі Інтернет [6–10]. Важливим джерелом вивчення проблеми залишаються документи Другого Ватиканського собору [11]. Зокрема, «Декрет про священицький вишкіл» та «Декларація про християнське виховання», де міститься цінна для нас інформація про засади на яких будується сучасна система професійної релігійної освіти в духовних семінаріях та богословських інститутах РКЦ. Значимими для нас є також книги для внутрішнього використання РКЦ [12–13].

Першими на території незалежної України почали відновлювати роботу духовні семінарії, що на той час було особливо актуальним, адже тривалий час римо-католицькі кандидати на священство здобували теологічну освіту за кордоном.

Так, однією із перших відновила роботу Кам'янець-Подільська духовна семінарія св. Духа (м. Городок), яку очолив молодий польський священик Ян Слеповронський. Своєму відродженню семінарія завдячує першому єпископу-ординарію Кам'янець-Подільської дієцезії Яну Ольшанському, котрий у жовтні 1991 р. видав рішення про відкриття семінарії, а згодом Рада у справах релігій при Кабінеті Міністрів України зареєструвала її статут. У вересні 1996 року семінарія стала філією теологічного факультету Папського латеранського університету в Римі.

Сьогодні Кам'янець-Подільська духовна семінарія готує майбутніх священиків, як для українських, так і закордонних дієцезій. Зокрема, тут навчаються студенти з Молдови, Польщі та Німеччини. Результати роботи семінарії були помітні уже в 1998 році, коли її перші 8 випускників стали священиками, ще 8 – отримали ступінь диякона [4, с. 2].

27 березня 1995 року державна влада зареєструвала статут Вищої духовної семінарії (ВДС) Найсвятішого Серця Ісуса у Ворзелі, поблизу Києва (Києво-Житомирська дієцезія). 19 вересня 1995 року було призначено першого ректора ВДС Ришарда Шміста з Тарнавської дієцезії (Польща), а 11 жовтня прибули перші клірики.

Києво-Житомирська духовна семінарія дає освіту на рівні богословського інституту, де навчаються не лише майбутні священнослужителі українських римо-католицьких парафій. Серед студентів цього навчального закладу є представники з таких країн, як Польща, Бразилія, Іспанія, Італія та Словаччина. Також у межах ворзельської ВДС функціонує Школа для кліриків Загромадження місіонерів св. Вікентія де Поля, а із 2005 р. семінарія Неокатекуменальної Дороги «Redemptoris Mater». Загалом, тут проходять формацію студенти із чотирьох спільнот: дієцезіальні клірики, місіонери св. Вікентія де Поля, семінаристи «Redemptoris Mater» та місіонери Облати Непорочної Діви Марії. 12 грудня 1996 р. Львівський митрополит, архієпископ Мар'ян Яворський відновив діяльність Вищої духовної семінарії у Львові (Брюховичі). Окрім архієпископальних студентів, у ВДС св. Йосипа також здобувають освіту ченці-василіани та майбутні священики Луцької дієцезії, яка наразі не має своєї семінарії. Філософсько-теологічні студії у семінарії проходять і ченці Товариства католицького апостольства (паллотини). Водночас у семінарії перманентно практикується закордонне студіювання. Наприклад, студенти VI курсу продовжують студії на богословському факультеті Люблінського католицького університету, а семінаристи V курсу удосконалюють свої знання у Вроцлаві. Після закінчення Львівської ВДС священики архієпископії мають можливість навчатись в аспірантурі та докторантурі за кордоном, зокрема у Римі, Парижі та Любліні. Навчання у римо-католицьких духовних семінаріях триває сім років. Перший курс – підготовчий, далі два роки філософії, а наступні чотири – теології. Основний акцент у семінарійній освіті ставиться на викладанні богословських дисциплін. Серед яких догматичне та фундаментальне богослов'я, канонічне право, пасторальне богослов'я, Катехизм Католицької церкви, сповідництво, історія спасіння та біблійна географія, моральне богослов'я (спеціальне та загальне), богослов'я духовності, катехетика, літургіка. Читається також вступ до східної літургії. Практичне значення має введення у навчальну програму духовних семінарій такого предмету, як екуменізм. Окрім основного призначення, ця дисципліна є своєрідною формою навчання співпраці майбутніх римо-католицьких священників з духовенством інших християнських конфесій. Така екуменічна співпраця в науці та навчанні займає почесне місце і у початкових програмах богословської освіти. На рівні вищих студій співпраця ведеться у формі взаємообміну досвідом із фахівцями інших церков і церковних спільнот. Вагому складову навчального процесу ВДС становить цикл філософських дисциплін. Зокрема, студентам читається філософія природи, методологія, теорія пізнання, вступ до філософії, філософська антропологія, філософія релігії, історія філософії, метафізика. Включаючи до навчальних планів вищезазначені дисципліни, римо-католицькі семінарії ставлять перед собою завдання навчити вихованців, на основі здобутих знань, обґрунтовувати і пов'язувати між собою пізнання людини, світу і Бога, спираючись на філософську спадщину, а також належним чином підготуватись до розмов з людьми свого часу [11, с. 278].

Окрім профільних дисциплін, семінаристи вивчають іноземні мови, історію України, психологію (загальну, пасторальну та психологію розвитку) інформатику, фонетику, педагогіку, дидактику. До комплексу спеціальних навчальних предметів також входять пасторальна медицина, риторика, засади доброго тону, музика, співи. Забезпечують навчальний процес у римо-католицьких семінаріях як українські, так і закордонні викладачі (серед яких священики, ченці, світські науковці). Більшість з них мають звання ліценціатів, магістрів і докторів. Однак, при складанні навчальних програм та підборі компетентних директорів і викладачів у Католицькій церкві існує правило, за яким професори курсів доктрини обов'язково повинні бути католиками [14, с. 328].

Вивчення циклу філософських та богословських дисциплін, а також комплекс спеціальних навчальних предметів становить так звану інтелектуальну формацію, з якою тісно пов'язана проблема інкультурації віри. Невід'ємною складовою навчального процесу духовних семінарій є загальнолюдська формація, що передбачає формування високоморальності майбутнього священнослужителя. Зокрема, таких чеснот, як покаєння, правдивість, повага, гідність, справедливність, вірність сказаному слову, щире співчуття, послідовність у діях, перевага розуму над почуттями. Духовна формація передбачає також формування у семінаристів вміння розмірковувати над словом Божим, участь у підготовці до християнських таїнств, харитативну діяльність. Третім рівнем формаційного навчання ВДС є пастирська формація, що передбачає застосування семінаристами здобутих знань і вмінь під час заняття з катехетики, гомілетики, участі у пастирських групах та парафіяльному житті. Також студенти ВДС постійно проходять літню пастирську практику при закріплених за ними парафіях. Практикуються майбутні священнослужителі й через проведення катехез для дітей, молоді, а також засуджених, що відбувають покарання у колоніях поблизу семінарій. У процесі здобуття необхідного рівня знань, відбувається і відповідна ступенева (поетапна) підготовка семінаристів до хіротонізації. Зокрема, на початку III курсу відбуваються облачини (одягнення духовного одягу – сутани), після чого кліриків поступово допускають до різних ступенів свячень – лекторату, аколїтату, кандидатури, дияконату та власне священства. Досліджуючи особливості функціонування римо-католицьких семінарій необхідно відмітити, що незмінною вимогою для духовної освіти у професійних навчальних закладах РКЦ є її осучаснення, яке передбачає викладання християнського вчення з урахуванням вимог часу [13, с. 5]. Що, у свою чергу, забезпечує якість богословської освіти та високий професійний рівень випускників ВДС, заздалегідь готуючи їх до реальних умов та потреб сучасної людини.

Серед освітніх закладів РКЦ слід також виокремити інститути релігійних (богословських) наук, у яких готують світських та богопосвячених магістрів теології, катехитів, учителів християнської етики та органістів. Одним із них є Інститут богословських наук Непорочної Діви Марії, розташований на території Кам'янець-Подільської дієцезії (м. Городок Хмельницької області). З 1998 року інститут функціонує як філія Латеранського університету в Римі.

Навчання в інституті проводиться за чотирма спеціальностями: педагогічно-катехитична, подружньо-сімейна, музично-літургійна, суспільні комунікації. У Кам'янець-Подільському інституті готують професійних журналістів-християн, котрі можуть працювати як у конфесійних, так і світських ЗМІ; кваліфікованих інструкторів для роботи з дітьми, молоддю, батьками та вчителями з питань природного планування сім'ї, подружнього і сімейного життя; органістів та спеціалістів хорового диригування; дипломованих катехитів та учителів християнської етики. Незалежно від обраної спеціальності усі студенти вузу вивчають теологію, філософію, релігієзнавство, етику, психологію, педагогіку, історії Церкви, окремий акцент робиться на вивченні Біблії. Також навчальною програмою інституту передбачена духовна формація, що включає щоденні ранкові та вечірні молитви, індивідуальну молитву перед Пресвятими Дарами, підготовку та участь у богослужіннях.

Навчання у Кам'янець-Подільському інституті богословських наук проходить лише заочно, у формі, так званих, сесійних з'їздів. Один такий з'їзд триває 6 днів (раз на місяць) – загалом упродовж року передбачено 8 сесійних з'їздів. Навчання в інституті безкоштовне (студенти лише частково сплачують комунальні послуги у період перебування в інституті). На підставі угоди про співпрацю з Люблінським католицьким університетом від 22 лютого 2012 р., усі випускники інституту, захистивши дипломну роботу та склавши випускний іспит (складається у Польщі), отримують диплом магістра теології. Функціонує римо-католицький інститут і на території Києво-Житомирської дієцезії – Вищий інститут релігійних наук ім. св. Томи Аквінського (м. Київ). Свій початок заклад бере із Коледжу католицької теології, який надавав теологічну освіту для здобувачів лаїкату, готував катехитів та працівників харитативно-соціальної сфери. 5 травня 2000 р., згідно декрету Конгрегації «De Educatione Catholica», коледж було реорганізовано у Вищий інститут релігійних наук ім. св. Томи Аквінського (далі – ВІРН). У зв'язку із цим трьохрічну програму навчання було замінено на п'ятирічну (вечірня форма), що передбачає поглиблене вивчення Святого

Письма, основ католицької літургії та духовності, опанування філософських, теологічних та гуманітарних предметів, а також класичних та західноєвропейських мов [7, с. 1].

Студентами ВІРН можуть стати не лише католики, а й адепти інших християнських церков. Відвідувати пари мають право і вільні слухачі, які за умови успішного складання першої сесії можуть бути зараховані до вузу як студенти. Значимим є і той факт, що навчання у Вищому інституті релігійних наук ім. Т. Аквінського – безкоштовне, що співзвучно із настановами II Ватиканського собору, зокрема «Декларацією про християнське виховання» [11, с. 300]. Випускники Інституту релігійних наук ім. Т. Аквінського отримують ступінь магістра релігійних наук, що присуджується Папським університетом св. Томи Аквінського в Римі «*Angelicum*». Після завершення ВІРН маістри можуть продовжити своє навчання у закордонних католицьких університетах [7, с. 1].

На базі Інституту релігійних наук ім. Т. Аквінського (2001 р.) було створено й заочні теологічно-катехетичні студії, котрі дають змогу поглибити знання з теології, педагогіки й катехетики. Після закінчення студій слухачі отримують відповідне свідоцтво. У 2002 році навчальні студії були доповнені та модифіковані, що, у свою чергу, сприяло залученню до навчання й мирян. Навчальним планом теолого-катехетичних студій передбачено близько 400 лекційних годин з теології, педагогіки та катехетики [3, с. 4]. Лекції читають викладачі Вищого інституту релігійних наук ім. св. Томи Аквінського та запрошені фахівці з-за кордону. Наймолодшим (заснований 2009 р.) вищим навчальним закладом РКЦ в Україні є Теологічний інститут ім. св. Йосифа Більчевського (Львівська архієпископія – Брюховичі). Навчальний процес в інституті здійснюється на двох рівнях: перший, або як його називають курс А, розрахований на семінаристів, другий – курс Б, об'єднує мирян і сестер-черниць (філософського-теологічні студії). Семінаристи, навчаються виключно на стаціонарі, а студенти курсу Б, мають можливість здійснювати навчання на заочній формі [8, с. 1].

Викладання навчальних предметів забезпечують спеціалісти з біблеїстики, догматики, моральної теології, психології, педагогіки та інших суміжних дисциплін. Доволі часто читають лекції і запрошені професори з католицьких університетів Польщі. Кращому засвоєнню матеріалу і поєднанню теоретичної бази із практикою сприяють щорічні біблійні, філософські, педагогічні та катехетичні симпозиуми, Міжнародні конгреси. Практикує навчальний заклад й міжконфесійні зустрічі.

Успішне закінчення Теологічного інституту дозволяє студентам отримати диплом маістра. А завдяки підписанню Акту наукової співпраці між Теологічним інститутом ім. св. Йосифа Більчевського та Католицьким університетом ім. Івана Павла II у Любліні студенти інституту отримали можливість здобувати наукові ступені.

Для отримання початкової богословської освіти функціонують спеціальні школи. Наприклад, в Одесі у монастирі отців-паллотинів при парафії св. Климента функціонує Школа апостольства мирян ім. Станіслава Шульмінського (далі – ШАМ), заснована о. Анатолієм Сіцинським та мирянином Олександром Доброєром. Заклад дає можливість своїм студентам здобути початкову богословську освіту й опанувати основи християнського служіння. У ній здійснюється підготовка світських католицьких лідерів для проведення біблійних занять, допомоги єпископам і священникам у катехизації, роботі в парафіяльних Центрах сім'ї. Навчання, що триває два роки, проходить у формі семінарів, присвячених методиці надання необхідної допомоги наркозалежним, алкозалежним та їх родинам; організації роботи з ВІЛ/СНІД-інфікованими.

З 2005 року на базі ШАМ сформувався два основних напрями-факультети: біблійний (факультет біблеїстики) та соціальний (факультет соціальної роботи). Факультет біблеїстики покликаний допомогти учням ШАМ ґрунтовно вивчити історію Священного Писання, а факультет соціальної роботи (зокрема, спеціалізація «Соціальне опікунство») – отримати знання у сфері організації соціальної діяльності та психологічної роботи з найбільш вразливими та незахищеними верствами населення. Значимість запровадження такої спеціальності сьогодні не можливо переоцінити. Адже активізація харитативної роботи РКЦ в Україні повсякчас потребує волонтерів та спеціалістів з відповідною освітою і належним рівнем знань, чим по суті займаються не лише Духовні семінарії та інститути, але й, як бачимо, спеціальні школи. А це, у свою чергу, значною мірою актуалізує функціонування таких закладів, діяльність яких має не теоретичний, а практичний вимір.

Активно розвиваються і школи, призначенням яких є кваліфікована підготовка мирян-євангелізаторів. Серед них можна виокремити Францисканську школу євангелізації (далі – ФШЄ) та Школу християнського життя і євангелізації.

ФШЄ виникла в середовищі світських францисканців м. Київ. Зокрема, восени 1995 р. у новоствореній капучинами парафії було започатковано євангелізаційні курси [10, с. 1]. Згодом, 1996 р., навчання у ФШЄ набуло більш усталеної форми (започатковано три курси, кожен з яких складається з шести зустрічей, названих «скликаннями»). Основним завданням Школи християнського життя і євангелізації (заснована 1996 р.) є створення так званої койнонії – мережі

християнських лідерів, які спільно проводитимуть та організовуватимуть різні євангелізаційні заходи для молоді у всеукраїнському масштабі [10, с.1]. Навчальна програма школи розрахована на шість років: 0 (пропедевтичний) – катехитично-керигматичне навчання, I – керигмат і навчання про життя Христа, II – ідея визволення, III – спільнота і лідерство; IV – євангелізація, V – теологія внутрішнього життя. Кожен навчальний рік, що має чотири сесії, передбачає також індивідуальну молитву, роздуми над Святим Письмом, участь у конференціях і малих групах, колективні молитви та відпочинок. Членами Школи християнського життя і євангелізації є не лише римо-католики та греко-католики, а й православні, які здобувають знання з основ ведення молитовних груп.

Отже, можливість реалізації освітніх планів у незалежній Україні дозволила Римо-католицької церкві не лише відновити роботу Духовних семінарій, але й створити розгалужену мережу релігійних інститутів та спеціалізованих шкіл, де отримують професійну освіту не лише богосвячені особи, але й миряни-католики. Водночас розглянуті особливості навчального процесу, як у теологічних інститутах, так і духовних семінаріях дозволяють нам говорити про високий рівень надання професійної релігійної освіти із необхідним врахуванням вимог часу, що закладено в документах II Ватиканського собору.

Список використаних джерел

1. Вища духовна семінарія Найсвятішого Серця Ісуса, м. Ворзель // Парафіяльна газета. – 2002. – № 20. – С. 5.
2. Вища духовна семінарія у Ворзелі // Парафіяльна газета. – 1998. – № 9. – С. 6.
3. Колосович Я. «Як мене послав отець, так я посилаю вас» / Я. Колосович // Парафіяльна газета. – 2002. – № 37. – С. 4.
4. Паркін В. Рукоположення у Кам'янці-Подільському / В. Паркін // Парафіяльна газета. – 1999. – № 24. – С. 2.
5. Чавага К. Вогнище надії, світла і правди / К. Чавага // Парафіяльна газета. – 2001. – № 29–30. – С. 1.
6. Духовна семінарія св. Йосипа. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rkc.lviv.ua/iu/1x1.gif>.
7. Інститут релігійних наук ім. Т. Аквінського. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://it.dominic.ua>.
8. Отець-доктор Яцек Уліаш: «Навчання в нашому інституті – це виклик». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua>.
9. Францисканська школа євангелізації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kapucyni.org.ua/621>.
10. Школа християнського життя і євангелізації. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kapucyni.org.ua/622>.
11. Документи II Ватиканського Собору. – Л.: Свічадо, 1996. – 753 с.
12. Вишковський П. Пізнай своє покликання / П. Вишковський. – Обухів, 2004. – 136 с.
13. Вказівки по підготовці вихователів для семінарій. Львівська богословська академія. – Л.: Свічадо, 1999. – 64 с.
14. Знаки часу: до проблеми порозуміння між церквами / [Упоряд. З. Антонюк, М. Маринівич]. – К.: Сфера, 1999. – 504 с.

Елена Ворон

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ БОГОСЛОВСКИХ ЗАВЕДЕНИЙ ОБРАЗОВАНИЯ РИМО-КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ В УКРАИНЕ

Стаття посвящена анализу и выявлению особенностей учебного процесса в украинских римо-католических духовных семинариях и теологических институтах, а также в тех учебных заведениях, которые предоставляют начальное богословское образование. В частности, раскрыта специфика формационной учебы Высших духовных семинарий, рассмотрены основные направления работы Институтов религиозных наук, где готовят богосвященных светских магистров теологии, отражена деятельность специализированных школ.

Ключевые слова: Римо-католическая церковь, профессиональное богословское образование, Высшая духовная семинария, Институт религиозных наук, заведения начального религиозного образования.

Olena Voron

THE PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF INSTITUTIONS OF THEOLOGICAL EDUCATION OF ROMAN CATHOLIC CHURCH IN UKRAINE.

This article is devoted to the analysis and clearing up the peculiarities of learning process in Ukrainian Roman Catholic Theological seminaries and theological institutions, and in those educational institutions, which give primary theological education. In particular, there is disclosed the specificity of formation the education of Higher Theological seminaries, also there is reviewed the main directions of working the Institutions of Religious Sciences, where temporal masters' degrees of Theology and specialist schools are trained.

Key words: Roman Catholic Church, Theological education, Theological seminary of Higher education, Institutions of Religious Sciences, Institutions of Primary Religious education.